

KAPITOLA II.3.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Základní literatura *Hubálková, E.* Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika. Praha: Linde, 2003; *Kühn, Z.* K otázce závaznosti rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro domácí soudnictví. *Právní rozhledy* 1/2005, str. 1-7; *Lavrinos, N.* Decisions of International Organisations in the European and Domestic Legal Orders of Selected EU Member States. Groningen: Europa Law Publishing, 2004; *Malenovský, J.* Obnova řízení před Ústavním soudem v důsledku rozsudku Evropského soudu pro lidská práva. *Právník* č. 12, 2001, str. 1241 - 1257; *Malenovský, J.* Ústavní soud České republiky a mezinárodní právo. *Právník* č. 2, 2000, str. 105 - 131; *Mastermann, R.* Section 2 (1) of the Human Rights Act 1998: Binding Domestic Courts to Strasbourg. [2004] *Public Law*, Winter, str. 725 - 737; *Pache, E.* Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsordnung. (2004) *Europarecht*, Heft 3, str. 393 - 415; *Procházka, R.* Evropský dohovor o lidských právech v slovenskom ústavnom poriadku, *Časopis pro právní vědu a praxi*, sv. 10, 2002, str. 215 - 219; *Schmalenbach, K.* Die rechtliche Wirkung der Vertragsauslegung durch IGH, EuGH und EGMR. *Zeitschrift für öffentliches Recht* 59 (2004), 213 - 231; *Schorm, V. A.* Evropský soud pro lidská práva, Ústavní soud a Nejvyšší soud., str. 68 - 79 in *Děla soudní moci v České republice*. eds. Hloušek V., Šimíček V. Brno: Masarykova univerzita, 2004; *Uerpmann, R.* Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsprechung. Ein Beitrag zum Thema Völkerrecht und Landesrecht. Berlin: Duncker & Humblot, 1993.

Řekne-li se „evropské“ právo, naše pozornost se zpravidla zaměří na právo komunitární (právo Evropských společenství). Neprávem. „Evropské“ právo je pojmem širším. Zahrnuje nejen právo Evropských společenství, ale též právo a systém Rady Evropy a především systém Evropské úmluvy o lidských právech. Ač je tato skutečnost v dnešní „komunitární“ záplavě často opomíjena, Evropská úmluva o ochraně základních práv a svobod (dále jen Evropská úmluva) byla prvním „evropským“ právem, a to jak na scéně celoevropské,²⁴⁶ tak na scéně české.²⁴⁷

Hlavním orgánem stvořeným Evropskou úmluvou je Evropský soud pro lidská práva (dále ESLP či Soud). Do 1. listopadu 1998 a vstupu 11. protokolu k Evropské úmluvě v platnost existovala též Evropská komise pro lidská práva. Ta plnila funkci filtru individuálních stížností k Soudu podávaných. Od 31. října 1999 je k projednávání individuálních stížností povolán pouze ESLP, stejně jako k projednávání mezistátních stížností a vydávání poradních stanovisek.²⁴⁸ Úkolem této kapitoly není popsat složení či řízení před ESLP.²⁴⁹ Úkolem je zachytit a usnadnit práci s výsledným produktem

246 Evropská úmluva (CETS No. 005) byla podepsána 4. listopadu 1950 v Římě, v platnost vstoupila dnem ratifikace Úmluvy 10. státem, což se stalo dne 3. září 1953.

247 Česká republika, respektive Česká a Slovenská federativní republika, ratifikovala Evropskou úmluvu dne 18. března 1992. Text Úmluvy byl vyhlášen ve Sbírce zákonů Sdělením federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb. K následujícím změnám došlo č. 41/1996 Sb. (ratifikace protokolu č. 9) a č. 243/1998 Sb. (ratifikace protokolu č. 11).

248 Srov. články 32, 33, 34 a 47 Evropské úmluvy.

činnosti Soudu, rozhodnutím, v českém právním řádu. Tomuto zadání odpovídá struktura této kapitoly: první část kapitoly se bude věnovat popisu výstupu Soudu, tedy rozhodnutí a z nich především rozsudků Soudu. Druhá část se bude zabývat autoritou a závazností rozhodnutí Soudu v právních řádech vybraných smluvních stran²⁵⁰ Evropské úmluvy. Cílem bude destilovat určité principy působení judikatury ESLP, které by byly použitelné jako vodítka pro třetí část práce – zhodnocení dosavadního působení judikatury v českém právním řádu a jejích teoretických východisek.

II.3.1. Rozhodnutí Evropského soudu

Výstup Evropského soudu, se kterým se podstatná část stěžovatelů v praxi setkává, bývá jednostránkový dopis. Tento standardizovaný dopis, podepsán tajemníkem sekce či jeho zástupcem, stěžovateli sděluje, že jeho stížnost „nezakládá zdání“, že došlo k porušení práv a svobod zaručených Úmluvou či jejími protokoly. Nepříjatelnost je hlavním filtrem nápadu ESLP. Drtivě většině případů se nikdy nepodaří tímto filtrem projít. ESLP může nepříjatelnost konstatovat v jakékoli fázi řízení (čl. 35 odst. 4 Úmluvy). V praxi se tak děje především ve stádiu předběžného posouzení stížnosti výborem 3 soudců (čl. 28 Úmluvy), nicméně i senát může stížnost jako nepříjatelnou odmítnout, a to buď v plném rozsahu, nebo i částečně.

Dostane-li se případ až do stádia věcného posouzení, pak je konečným výstupem ESLP rozsudek ve věci samé (*arrêt au principal, judgment on merits*). Rozsudek má ustálenou strukturu:

- a) Hlavička rozsudku, obsahující následující informace:
 - (i) označení příslušné sekce (senátu);
 - (ii) jméno případu, které je složeno ve formě X v. Y, kde X je jméno stěžovatele a Y je jméno smluvní strany, proti které stížnost směřuje;²⁵¹
 - (iii) číslo stížnosti. Číslo stížnosti je tvořeno dvěma proměnnými

249 Pro tento účel lze odkázat na doktrinální literaturu německou (Grabenwarter, Ch. Europäische Menschenrechtskonvention. München: Verlag C. H. Beck, 2003; Frowein, J. A., Peukert, W. Europäische Menschenrechtskonvention. 2. Auflage, N.P. Engel Verlag, Kehl Arlington, Va. 1996), anglickou (Simor, J., Emmerson, B. Human Rights Practice (looseleaf). London: Thomson, Sweet & Maxwell, 2004; Harris, D. J., O'Boyle, M., Warbrick, C. Law of the European Convention on Human Rights. 2nd. Edition. London: Butterworths, 1999) či francouzskou (Pettiti, L.-E. (ed.): La Convention européenne des droits de l'homme: commentaire article par article. Economica, Paris 1995; Cohen-Jonathan, G. La Convention européenne des droits de l'homme. Éd. Economica, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 1989). V češtině pak Hubálková, E. Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika. Praha: Linde, 2003 či překlady Berger, V. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva. Vimperk: IFEC a SEVT, 2003 či Sudre, F. Mezinárodní a evropské právo lidských práv. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997.

250 Zároveň s oficiálním výrazem „smluvní strany“, tedy přesněji „vysoké smluvní strany“, bude nadále používán promiscue též výraz „členský stát“.

251 X v. y jako zkratka latinského „versus“ či české „proti“.

ve formě x/y , kdy y je poslední dvojčíslí roku, ve kterém stížnost napadla (např. 04 pro rok 2004), x je pořadové číslo stížnosti v daném roce. Stížnost číslo 156/05 by tak označovala 156. stížnost napadnutou v roce 2005.²⁵²

- (iv) typ rozhodnutí. Typickými formami rozhodnutí jsou rozhodnutí o přijatelnosti či částečné rozhodnutí o přijatelnosti, meritorní rozsudek nebo rozhodnutí týkající se spravedlivého zadostiučinění, pokud nebylo rozhodování o spravedlivém zadostiučinění součástí výroku rozsudku, a případně rozhodnutí podle čl. 37 odst. 1 Evropské úmluvy, kterým se stížnost vyškrtává ze seznamu případů z důvodu smírného urovnání;
 - (v) místo, datum;
 - (vi) složení rozhodujícího senátu.
- b)** Část označenou „řízení“ (*procédure, procedure*), která popisuje průběh projednávání stížnosti před orgány Evropské úmluvy.
- c)** Popis skutkového stavu (*en fait, the facts*). Tato část zpravidla obsahuje:
- (i) vylíčení průběhu případu, tedy popis skutkových okolností případu;
 - (ii) popis relevantního vnitrostátního právního rámce a rozhodovací praxe, které jsou z pohledu ESLP přiřazeny mezi otázky skutkové.
- d)** Právní posouzení (*en droit, the law*), které se tradičně člení na:
- (i) posouzení předběžných otázek, tedy otázky přijatelnosti stížnosti;
 - (ii) posouzení důvodnosti stížnosti s ohledem na jednotlivé články Úmluvy.
- e)** Výrok, který může obsahovat jak posouzení přijatelnosti, tak důvodnosti, tak rozhodnutí o spravedlivém zadostiučinění, či jen jeden z těchto výroků.
- f)** Odlišná stanoviska, ať již jednotlivých soudců, či několika soudců. Odlišné stanovisko může mít podobu:
- (i) Konkurejícího stanoviska (*opinion concordante, concurring opinion*), kdy soudce souhlasí s výsledkem rozhodnutí (výrokem), ale nesouhlasí s argumentačním postupem zastávaným většinou.
 - (ii) Nesouhlasného stanoviska (*opinion dissidente, dissenting opinion*), kdy soudce nesouhlasí jak s argumentací, tak s výrokem.
 - (iii) Může se taktéž vyskytnout stanovisko částečně souhlasné a částečně odlišné.

252 Tento systém číslování nápadu byl však zaveden až od roku 2002. Do té doby byly stížnosti číslovány kontinuálně od počátku činnosti ESLP. Každá stížnost bylo označena celkovým pořadovým číslem/rokem registrace případu. Poté, co se celková pořadová čísla vyšplhala do desítek tisíc, systém byl změněn uvedeným způsobem.

Rozsudky a některá další rozhodnutí ESLP jsou opatřeny autorským číslováním odstavců. Autorské číslování znamená, že čísla odstavců přiděluje samotný soudce při zpracovávání rozsudku podle logického plynutí textu. Logické plynutí textu se nemusí překrývat s mechanickým členěním na odstavce: kupříkladu tři fyzicky odlišné odstavce mohou být autorsky označeny pouze jedním číslem. Je tomu tak proto, že v logické struktuře textu se ale jedná o odstavec jeden, a to i když je dané tvrzení či bod argumentace obsažen v odstavcích třech.

Výstupy Evropského soudu jsou úředně publikovány ve francouzštině a angličtině, dvou na roveň postavených jazycích Evropské úmluvy. Vydáváním sbírky je pověřeno německé nakladatelství Karl Heymanns Verlag. Označení jednotlivých verzí sbírek se však stalo několikerými změnami v průběhu devadesátých let dvacátého století mírně nepřehledné.

Dokumenty Evropského soudu pro lidská práva²⁵³ byly do 31. prosince 1995 publikovány v úřední sbírce, která se dělila na dvě části: Sérii A, které obsahovala rozsudky a rozhodnutí, a Sérii B, která obsahovala podání, záznam z ústních jednání a další dokumenty. Vzorová citace rozhodnutí ESLP obsaženého v této sbírce by vypadala následovně:

Dudgeon v. Spojené království, rozsudek z 22. října 1981, Série A č. 45, str. x, odst. y, kde číslo 45 odkazuje na číslo svazku v sérii A.

V období od ledna 1996 do 31. října 1998 byla judikatura ESLP obsažena ve Sbírce rozsudků a rozhodnutí (*Recueil des arrêts et décisions, Reports of judgments and decisions*). Vzorová citace této sbírky by vypadala:

Doorson v. Nizozemí, rozsudek z 26. března 1996, *Recueil des arrêts et décisions* 1996-II, str. x., odst. y, kde „1996-II“ značí 2. svazek v ročníku 1996 sbírky.

Konečně od 1. listopadu 1998 vydává ESLP svoji sbírku buď jako *Recueil des arrêts et décisions de la Cour européenne des Droits de l'Homme* (ve zkratce CEDH) nebo *Reports of judgments and decisions of the European Court of Human Rights* (ve zkratce ECHR). Tato sbírka by měla být v souladu s instrukcemi ESLP citována způsobem:

Název případu, číslo stížnosti, citovaný odstavec, zkratka sbírky (ECHR či CEDH, podle jazykové verze), *ročník sbírky a svazek sbírky*.

Praktické provedení odkazu na sbírku v případě rozsudku ESLP z 21.12. 2000 ve věci Heaney a McGuinness proti Irsku by vypadalo následovně:

Heaney a McGuinness v. Irsko, stížnost č. 34720/97, odst. x, ECHR 2000-XII.

Studium a citace oficiální tištěné sbírky ESLP není naštěstí jediným způsobem seznámení se s judikaturou a odkazy na ni. Nejdůležitějším zdrojem poznání judikatury ESLP bývá v dnešní praxi volně přístupná databáze

253 Rozhodnutí Evropské komise bylo do jejího zániku v důsledku vstupu 11. Protokolu v platnost (1. listopadu 1998) vydáváno ve Sbírce rozhodnutí a zpráv Evropské komise pro lidská práva (*Décisions et rapports, Decisions and Reports*) ve zkratce D.R.

Evropského soudu HUDOC (<http://www.echr.coe.int>). HUDOC obsahuje veškerou judikaturu ESLP s výjimkou rozhodnutí tříčlenných výborů soudců o nepřijatelnosti, a to ve francouzštině a/nebo angličtině.²⁵⁴ Styl citování rozhodnutí ESLP podle HUDOCu není pevně stanoven. Citace by však měla obsahovat základní údaje, podle kterých by bylo rozhodnutí dohledatelné. Citace by měla konkrétně obsahovat, v podstatě v libovolném pořadí, následující údaje:

Datum a typ rozhodnutí, jméno stran, číslo stížnosti a odkaz na citovaný odstavec, je-li odkaz činěn na konkrétní právní názor v rozhodnutí obsažený.

V praktickém provedení by se pak jednalo o odkaz ve stylu:

Rozsudek velkého senátu ESLP z 30. června 2005 v případě *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Irsko*, stížnost č. 45036/98, odst. x.

Jak již bylo zmíněno výše, úřední znění rozhodnutí ESLP existuje pouze ve francouzštině a/nebo angličtině. Jakákoliv judikatura ESLP v českém jazyce existuje pouze jako neoficiální překlad. Tyto překlady nejsou závazné a jejich kvalita může být někdy předmětem debaty. Tyto překlady lze však při seznamování se s judikaturou ESLP a odkazy na ni využít s tou výhradou, že při pochybnostech o přesnosti překladu je rozhodující anglická nebo francouzská verze rozhodnutí.

Nakladatelství ASPI vydává dvouměsíční *Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva*. LexisNexisCZ vydává v rámci série Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek *Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu* (tzv. modrá sbírka). Reprezentativním výběrem z judikatury ESLP (hmotného práva k jednotlivých ustanovením Evropské úmluvy) v českém překladu je Berger, V. *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva*. IFEC a SEVT, Vimperk 2003. Kvalitní překlady vybraných rozhodnutí proti České republice pořizuje Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování ČR před ESLP. Tyto překlady jsou přístupné na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti (<http://portal.justice.cz>).

II.3.2. Relevance rozhodnutí ESLP pro vnitrostátní rozhodovací činnost

Jakou závaznost či autoritu mají výše popsané „produkty“ ESLP v právních řádech smluvních stran? Různou. Právní statut judikatury ESLP v jednotlivých právních řádech lze nejlépe uchopit za pomoci tří proměnných:

- a) Právní úpravy zohlednění judikatury danou smluvní stranou
- b) Adresáta rozhodnutí
- c) Autora rozhodnutí

Srovnáním postavení judikatury obou významných „evropských“ soudů, tedy ESLP a Soudního dvora Evropských společenství, v právních řádech

254 Blíže k vyhledávání v HUDOCu, viz dále, kapitola III.4.8.

členských států vystupuje do popředí význam rané judikatury²⁵⁵ Soudního dvora týkající se přednosti a přímého účinku komunitárního práva v právních řádech členských států. Lze bez nadsázky říci, že stanovením obou principů dosáhl Soudní dvůr kopernikovského obratu ve vztahu práva komunitárního a práva členských států. Soudní dvůr sám stanovil způsob průniku komunitárního práva do práva členských států. Do značné míry tak negoval tradiční prerogativ ústavního práva členského státu – určit způsob průniku mezinárodního práva do práva vnitrostátního – a nahradil jej jednotnými principy platnými pro všechny členské státy.

K podobnému obratu v judikatuře ESLP nikdy nedošlo. Ač Evropská úmluva a právo z ní plynoucí je „ústavním nástrojem Evropského veřejného pořádku“,²⁵⁶ určení hierarchie a vnitrostátní závaznosti jak Evropské úmluvy samotné, tak judikatury ESLP zůstává v kompetenci členských států. Výsledkem je značná různorodost. Evropská úmluva může být v právu členských států postavena na roveň práva ústavního,²⁵⁷ může se nalézat mezi ústavou a obyčejnými zákony,²⁵⁸ může být na úrovni obyčejných zákonů.²⁵⁹ Evropská úmluva také nemusí být vnitrostátně provedena vůbec.²⁶⁰

Určení statusu Evropské úmluvy a jejího provedení v daném právním řádu bývá určující pro status judikatury ESLP. Judikatura ESLP je vnitrostátními právními řády vnímána jako rozhodnutí mezinárodních orgánů.

- 255 Věc 26/62, Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen [1963] ECR 1, věc 6/64, Costa v. ENEL [1964] ECR 585 či věc 11/70, Internationale Handelsgesellschaft v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel [1970] ECR 1125.
- 256 Jak ESLP opakovaně označuje fungování Evropské úmluvy v celoevropském rámci, naposledy např. v rozsudku velkého senátu ESLP z 30. června 2005 v případě Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Irsko, stížnost č. 45036/98, bod 156.
- 257 Jako je tomu kupříkladu v Rakousku, kde byla Evropská úmluva implementována ústavním zákonem z roku 1964 (BGBl. 1964/59). Blíže viz Grabenwarter, Ch. Europäische Menschenrechtskonvention. München: Verlag C. H. Beck, 2003, na str. 18 či obecněji Chryssogonos, K. Zur Inkorporation der Europäischen Menschenrechtskonvention in den nationalen Rechtsordnung der Mitgliedstaaten. (2001) Europarecht, Heft 1, str. 49 – 61.
- 258 Řešení volené signatáři Evropské úmluvy poměrně často, mimo jiné ve Francii, Belgii, Švýcarsku, Portugalsku, Řecku a taktéž v mnoha bývalých postkomunistických státech. Viz Grabenwarter, Ch. Europäische Menschenrechtskonvention. Verlag C. H. Beck, München 2003, str. 19 a 20.
- 259 Jak je tomu například v Německu, Itálii a státech skandinávských (Dánsko, Norsko, Švédsko). V německém právu je Evropská úmluva postavena na roveň obyčejnému spolkovému zákonu – blíže viz Pache, E. Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsordnung. Europarecht 2004, Heft 3, str. 393 – 415, či výtečnou analýzu Uerpman, R. Die Europäische Menschenrechtskonvention und die deutsche Rechtsprechung. Ein Beitrag zum Thema Völkerrecht und Landesrecht. Berlin: Duncker & Humblot, 1993, především část první (str. 35 – 132).
- 260 To platilo ve Velké Británii do 2. 10. 2000, tedy do účinnosti Human Rights Act 1998 (HRA 1998). Ten po více jak 40ti letech podpisu Evropské úmluvy Spojeným královstvím implementoval ustanovení Evropské úmluvy do anglického práva, a to zřejmě s ústavní silou, byť podmiňenou specifiky britského ústavního práva. Blíže viz. Greer, A. A Guide to the Human Rights Act 1998, E.L.Rev. 1999, No. 24; Klug, F. The Human Rights Act 1998, Pepper v. Hart and all that Public Law 1999, Summer, str. 246 – 273, a především stať předkladatele zákona, Lorda Kancléře – Lord Irvine of Lairg: The Development of Human Rights in Britain under an Incorporated Convention on Human Rights. Public Law 1998, Summer, str. 221 – 236.